

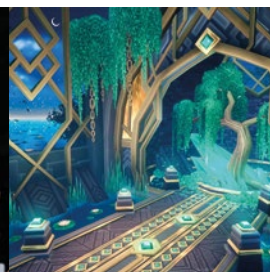
НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ

Департамент „Архитектура“

Департамент „Изкуства и дизайн“

СБОРНИК

НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ

9 | 2024

СБОРНИК НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ

департамент „Архитектура“, „Изкуства и Дизайн“

9/2024

© Вероника Якимова, Виолета Шатова, Георги Кирков, Гертана Кръстева, Гертана Стефанова,
Елена Тодорова, Ивайло Саралийски, Иванка Добрева-Драгостинова,
Климент Иванов, Константин Касабов, Кристина Колодеева, Мария Видева,
Милена Начева, Петко Якимов, Ралица Стефанова, Румен Кожухаров,
Софрони Върбев, Явор Жаблянов, Яна Василева – автори

© Софрони Върбев, Явор Жаблянов – графичен дизайн

Съставител: *Явор Жаблянов*

Редактори: доц. д-р *Светослав Анев*, доц. *Николай Цачев*, доц. *Банко Банков*

Графичен дизайн: *Софрони Върбев, Явор Жаблянов*

Предпечатна подготовка: *Явор Жаблянов*

© Издателство на НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ, 2024

1618 София, ул. „Монтевидео“ 21

www.nbu.bg

Българска. Издание I. Формат 8/60/90. Печ. коли 27,5.

Отпечатано в България.

ISSN: 1314–7188

3. Архитектура и дизайн – продукты и взаимодействия

Климент Иванов
департамент „Архитектура“
програма „Архитектура“, НБУ

В този текст се разглеждат взаимните влияния между архитектурата и изкуствата, и по-специално между архитектурата и продуктивния дизайн. Вдъхновен от един голям международен конкурс за дизайн, който авторът спечелва, е избран конкретен продукт – дръжката за врата. В изследването се съпоставят конкретни сгради и дръжки за врати, проектирани от известни архитекти. Проучва се начинът на тяхното формообразуване, анализират се причините защо архитектите създават такива продукти и се дискутира защо има търсене на тези продукти от потребителите.

Ключови думи: архитектурно проектиране, продуктов дизайн, дръжка за врата, продукт за масова употреба.

„Човекът от улицата може и да е чувал за сър Норман Фостър, но си няма никаква идея, че той е проектирал и дръжки за врати.“¹ (Wingfield, 2003)

„Дръжките за врати ... са първата част от сградата, която докосвате, и те определят цялото ваше първоначално възприятие за сградата.“² – Едуин Хийткоут, архитект и основател на фирмата-производител Izé (Buxton, 2011)

Целта на настоящия текст е да се определят и изследват връзките, влиянията и взаимодействията между архитектурата и продуктивния дизайн. Изследването е насочено не към проекти „на хартия“, а към реализирани материални продукти. „Историята, теорията и практиката на дизайна са пряко свързани с развитието на архитектурата.“³ (Bürdek, 2005, p. 202) Всички хора, и професионалисти, и широката публика, възприемат като нещо нормално и подразбиращо се, че архитектите правят и интериорен дизайн, или пък дори рисуват картини. Дизайнът на продукти обаче остава встрани от вниманието като цяло и потребителите остават изненадани като разберат, че архитектът е способен да създава и такива произведения. Но както казва Меган Друдинг, „Архитектурното творчество не е ограничено само до сградите. След като проектират едно пространство, естествената следваща стъпка (на архитектите – бел. прев.) е да помислят за обектите вътре в него.“⁴ (Drueding, 2010)

Изследването се фокусира върху няколко конкретни насоки. Разглеждат се само продукти за масова употреба – това са продукти, произведени в много бройки, масово производство, а не продукти-уникати. Разглеждат се продукти, при които водещото е практическото приложение, а не артистичността – тези продукти са създадени, за да вършат работа и да бъдат използвани, а не за да бъдат украса. Разглеждат се само продукти, които са в производство в момента – по този начин изследването се съсредоточава върху съвременни продукти, чието създаване и развитие не са под влияние на отминали събития и тенденции.

Необходимо е да се определи какво се разбира под понятието „продукт за масова употреба“. Целта не е да се изведе универсално определение, а да се фокусира по-точно изследването. Продуктът за масова употреба е съвместим с други такива по определени критерии – той може да бъде използван, монтиран или съответно прилаган заедно тях. Продуктът е взаимозаменяем – той може да бъде използван вместо друг продукт или другият продукт да бъде използван на негово място. Не на последно място продуктът за масова употреба съответства на установени международни стандарти – той

1. The man in the street may have heard of Sir Norman Foster, but has no idea he's designed door handles.
2. „Handles ... are the first part of the building you touch and set up your whole experience of the building.“
3. The history, theory, and practice of design are closely linked to developments in architecture.
4. Architectural creativity isn't limited to buildings. After designing a space, the natural next step is to think about the objects within it.

може да бъде прилаган в различни ситуации и страни по света, където е приет конкретният стандарт.

Според мен понятието „продукт за масова употреба“ може бъде избрано като български термин за привнесеното понятие „утилитарен продукт“. Утилитарен продукт се употребява масово в българския език, но широката публика не е запозната с конкретното му значение. Според Oxford Dictionary значението на думата „утилитарен“ в английския език е „*проектиран да бъде по-скоро полезен или практичен, отколкото привлекателен*“⁵ (Oxford Dictionaries) и се припокрива абсолютно точно с казаното в предишния параграф.

Търсенията в текста са насочени към установяване и изследване на влиянията между архитектурата и дизайна чрез продукти. В него се разглеждат не просто дизайнерски или артистични творби, а реализирани продукти за масово производство и масова употреба. Също така се разглеждат работите на архитекти, които правят (продуктов) дизайн, а не на дизайнери, които правят и архитектура. „*Продуктовият дизайн предоставя на архитектите още едно поле за изява за техните умения*“⁶ (Drueiding, 2010) и моят интерес е насочен към това как архитектите създават дизайнерски продукти и доколко тези продукти са повлияни от останалото творчество на авторите. Интересува ме именно взаимодействието на архитектурното и дизайнерското мислене с практичното и артистичното начало. Както заявява Отл Айхер в своята книга „Светът като дизайн“, „*Контактът между артефакта и ръката не може да бъде решен само чрез артистизъм*“⁷ (Aicher, 2015, p. 121).

Изследването може да се разглежда като част от много по-голямата и обхватна тема за връзките и взаимодействията на архитектурата с другите изкуства и обществото като цяло. Архитектурата винаги е била носител на допълнителни обвързаности и послания, определени от социалната и политическа обстановка в съответното време. Както пише Димитрина Попова, „*архитектурата е начин за организиране на социалната йерархия чрез оформяне на пространството*“⁸ (Pорова, 2020). Пак според нея, в този период архитектурата е свързана дори с поезията, като големите тогавашни поети създават „*въображаеми конфигурации на архитектурни пространства, създадени в поетична форма*“ (Попова, 2020).

Темата е изключително обхватна и е невъзможно да бъде разгледана в нейната цялост в рамките на подобен текст. Затова се фокусирам върху един конкретен вид продукт, който да послужи като обект за сравнение и анализ. Отново под влияние на споменатия по-горе конкурс – *Hands on Door Handles**, аз избрах това да бъде **дръжката за врата**.

При създаването на архитектурните пространства особено значение има отделянето на външното от вътрешното пространство, на обществено достъпното от изолираното и затворено лично такова. Символичното решение на прехода между тези пространства е също толкова търсено както и материалното му изражение. Средството, което „отключва“ процеса на преминаване, е именно дръжката за врата. Този скромнен и уж незабележим предмет е първият елемент, до който посетителят се докосва, когато влиза в сградата. Тя се среща във всяка сграда, и в екстериор, и в интериор. Според Designboom: „*Този елемент символизира преминаване през граница; мотивът на вратата-като-препятствие символизира границата между два свята, като дръжката се явява необходимият инструмент, за да може да преминем в нова плоскост на съществуване*.“⁹ (Hackethal, 2012). Така, от гледна точка на дръжката, влизането в сградата е ритуал.

5. utilitarian. Designed to be useful or practical rather than attractive.

6. Product Design Gives Architects Another Avenue for Their Skills.

7. The point of contact between artefact and hand cannot be solved with art notions.

8. architecture is a way of organising social hierarchy through configuring space.

9. This fixture is symbolic moving past a boundary line; the door-as-obstacle motif is representative of a limit between two worlds, the handle being the necessary tool to be able to cross into a new plane of being.

Архитектите са проектирали дръжки за врати във вида, в който днес си представяме, още преди началото на масовото производство. Те са ги създавали за свои сгради, като продължение на цялостния процес на архитектурното проектиране. Това са били уникални, най-често единични продукти за конкретна сграда или интериор. Показателен пример е Антонио Гауди, който през 1905 година проектира дръжките за вратите на две от своите емблематични сгради *Casa Batlló* и *Casa Milà* в Барселона (Ил. 1). Известни с уникалните дръжки за своите къщи са също и Франк Лойд Райт, Алвар Аалто и други.

Едни от първите примери за масово производство на дръжки на архитекти са продуктите на немската компания *SA Loevy*. Тя още в началото на двадесети век включва в своя каталог произведения на над 30 архитекти, сред които Хенри ван дер Велде, Петер Беренс, Бруно Паул, Валтер Гропиус, Лудвиг Мис ван дер Рое, Ерих Менделсон и други. (Wetzel, 2016). Компанията престава да съществува през 1939 година, понеже е еврейска.

Дръжката на Валтер Гропиус (Ил. 1) е от каталога на компанията *SA Loevy* от 1922 година. Тя е проектирана за една от сградите-символи на Модернизма – фабриката „Фагус“. Днес тя се произвежда от британската компания *Izé*. Дизайнът се определя от характерните за Баухаус и Модернизма чисти геометрични форми (Ил. 2) като квадрат, кръг и правоъгълник, и се състои от съчетаване на цилиндър и изтеглена под ъгъл квадратна призма.

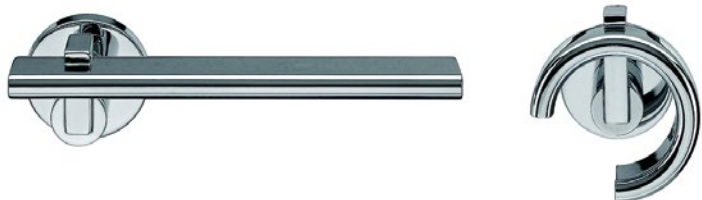
Ил. 1. Валтер Гропиус – без име, *SA Loevy*, 1922 / WGL03, *Izé* © *Izé*

Ил. 2. Walter Gropius – Gropius House, Линкълн, САЩ / Fagus Factory, Алфелд, Германия © *oeftermalwasneues / hinkle*

Ричърд Майър проектира дръжка в два варианта (Ил. 3) за луксозната дизайнерска серия *Fusital* на италианската компания *Valli&Valli*. Серията е съставена само от авторски произведения на световно известни архитекти и дизайнери. Вариантите на дръжката са във формата на линия и на дъга, а обемите са омекотени и заоблени. Това са елементите, които авторът използва и в своите сгради – линия, дъга, квадрат, кръг, правоъгълник (Ил. 4). Впечатлението е по-скоро за двумерна композиция, отколкото за обемна форма.

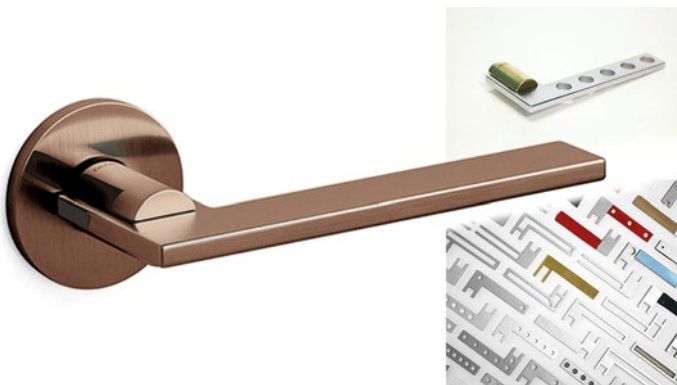
Ил. 3. Richard Meier – RM Novantotto, *Valli&Valli*, 1994 © *Richard Meier & Partners Architects*

Ил. 4. Richard Meier – Smith House, Darien, САЩ / Jubilee Church, Рим, Италия © *Richard Meier & Partners Architects*

Дръжката на Рем Колхаас (ил. 5) е „резултат от процес на редуциране на дръжката до основните функционални компоненти“¹⁰ (Azzarello, 2015). Тя е максимално, дори прекалено, изчистена и опростена, подобно на неговите сгради (ил. 6). Функцията диктува основната форма. Това, което не се вижда от снимката е че тя може да се разглобява и елементите да се заменят с други елементи с различен цвят и декоративни отвори.

Ил. 5. Rem Koolhaas / OMA – Open, Olivari, 2015
© Olivari / OMA

Ил. 6. Rem Koolhaas / OMA – CCTV Headquarters, Пекин, Кумай / Maison à Bordeaux, Бордо, Франция © Ila Beka u Louise Lemoine

Заха Хадид проектира тази дръжка за бутиковия хотел „Puerta America“ в Мадрид (ил. 7). Хотелът стана известен с това, че интериорът на всеки отделен етаж е проектиран от различен архитект. Привлечени са едни от най-известните имена в света, които са стимулирани да се „развихрят“. Дръжката (ил. 8) наподобява фигура от оригами, отлята от метал. Според автора: „... тя въплътява същата единна, органична красота като пространството, за което е предназначена“¹¹ (Zaha Hadid Architects). Интересно е, че тя прилича на предишните сгради на автора, които се отличават с остри, нагънати и ръбати обеми, а не на извитите, плавни и преливащи интериорни форми от стаите и апартаментите на хотела.

Ил. 7. Zaha Hadid Architects – Vitra Fire Station, Weil am Rhein, Германия / Puerta America Hotel, Мадрид, Испания © Hélène Binet / booked.com

Ил. 8. Zaha Hadid Architects – Duemilacinque, Valli&Valli. 2008 © Valli&Valli

10. the result of a process of reducing the handle to the primary functional components.

11. ... it embodies the same seamless, organic beauty as the space for which it was intended.

Масимилиано и Дориана Фуксас съчетават практичното с изкуството в техния проект (ил. 9) – „обект за ежедневна употреба, направен като скулптура“¹². Формите са плавни и флуидни, без никакви ръбове и прави линии. Цветната хоризонтална линия допълнително гарантира, че ще притегли вниманието и дръжката няма да остане незабелязана. Самите автори я определят като „динамична, мека и чувствена като (операта – бел. прев.) „Кармен“¹³ (Fuksas). Формата е напълно в характерния през последните години стил на двамата архитекти, които са едни от пионерите в проектирането на сгради с плавно нагънати и преливащи форми (ил. 10).

Ил. 9. Doriana & Massimiliano Fuksas – Carmen, Manital, 2010 © Fuksas

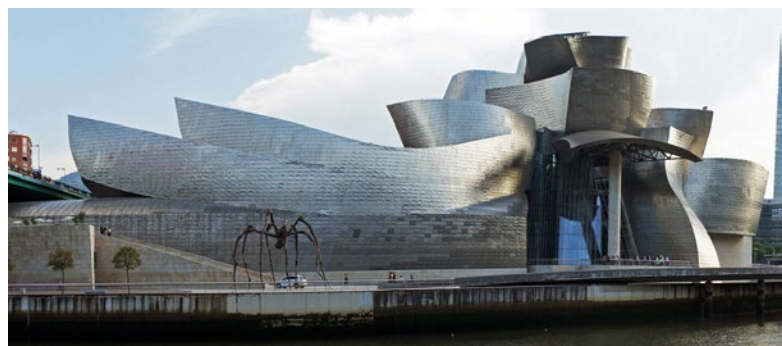

Ил. 10. Doriana & Massimiliano Fuksas – Fiera Milano, Милано, Италия © Vittorio Celotto

Франк Гери не е обявявал официално, че проектираната от него дръжка за Fusital (ил. 11) се стреми да прилича на някоя от сградите му. Приликата с Музея „Гугенхайм“ (ил. 12) обаче се набива в очите, дори и без да е търсена. Дръжката наподобява именно тази сграда не само със своите извити и обтекаеми линии, а и с формата и пропорциите на целия си обем.

Ил. 11. Frank O. Gehry – FOG Duemilaquattro, Valli&Valli, 2007 © Valli&Valli

Ил. 12. Frank O. Gehry – Guggenheim Museum Bilbao, Билбао, Испания © Mariordo

Една от най-новите дръжки, проектирани от Заха Хадид, показва по-различен подход при формирането на идеята за продукта. Дизайнът на дръжката наподобява формата на отворите на нейната първа жилищна сграда в Ню Йорк. Характерната V-образна форма на английски се нарича „шеврон“¹⁴, откъдето идва и името на дръжката (ил. 13). В дизайна на продукта авторът повтаря буквално само един елемент от сградата, но го прави директно и открито, като основен мотив

12. An object of daily use made like a sculpture.

13. Dynamic, soft and sensuous like the „Carmen“.

14. chevron.

в идеята. И явно харесва новата форма, която е сътворила, като казва, че тя „... се състои от насложени обеми, неразривно свързани чрез шеврони.“¹⁵ (Zaha Hadid Design) (ил. 14). Тя дори предлага за закупуване ограничена серия от литографии с този дизайн и име на сайта си *Zaha Hadid Design*.

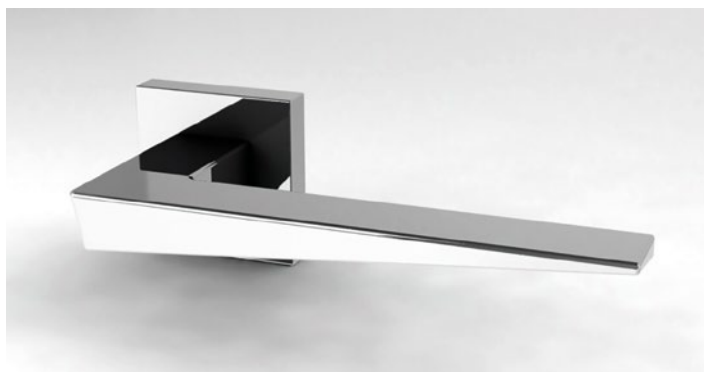

Ил. 13. Zaha Hadid Architects – Chevron, Olivari, 2015 © designboom

Ил. 14. Zaha Hadid Architects – 520 West 28th Street, Ню Йорк, САЩ © architecturaldigest.com

Даниел Либескинд е известен със силно разчупените, ръбати и остри форми на неговите сгради в стил Деконструктивизъм. Дръжката „Денвър“ (ил. 15) е вдъхновена и откровено наподобява формата на проектирания от него музей със същото име (ил. 16). По повод дизайна на дръжката той споделя: „Аз вярвам, че хората искат да казват „уау“ през целия си живот, а не само когато посещават музей.“¹⁶ (Chin, 2010) В професионалните форуми основните критики са, че дръжката ще бъде неудобна, защото е прекалено ръбеста и странна на форма. В действителност обаче тя е много удобна и при хващане личи, че при проектирането е мислено точно за усещането при контакта с нея.

Ил. 15. Daniel Libeskind – Denver, Olivari, 2009 © Olivari

Ил. 16. Daniel Libeskind – Denver Art Museum, Денвър, САЩ © Bitter Bredt

Дръжката за Olivari на младата китайска фирма МАД Аркитектс е директна препратка към нашумелите техни сгради, наречени *Absolute Towers*. Кулите са характерни със своите плавни и „чувствени“ извивки, поради което са получили прякора „Кулите Мерилин Монро“¹⁷ (ил. 17). Авто-

15. ... consists of layered volumes seamlessly connected by chevrons.

16. I believe people want a 'wow' experience in their lives, not just when they visit a museum.

17. Marilyn Monroe Towers.

рите се възползват от тази популярност и наричат своята дръжка „Мерилин“ (ил. 18). Те казват, че са искали дизайнът на дръжката „да бъде плавен и органичен, така че когато ръката се свие около нея, тя да бъде почувствана като позната и естествена, дори още при първото докосване.“¹⁸ (Boruslawski, 2016).

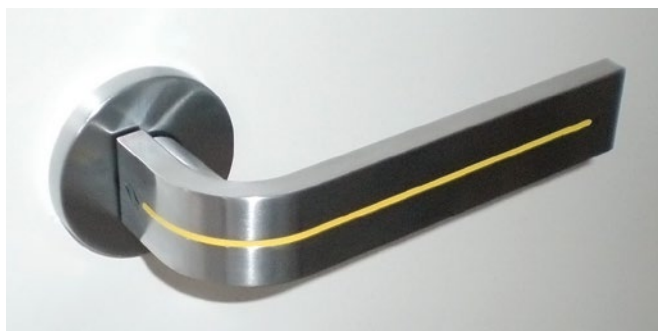
Ил. 17. MAD Architects – Absolute Towers, Mississauga, Канада
© Domus / неизв.

Ил. 18. MAD Architects – Marilyn, Olivari, 2016
© Olivari

Последната дръжка е от България. Това е моят дизайн *Glow Stripe*, с който спечелих конкурса *Hands on door Handles* (Hands on Door Handles 2) и който инициира работата в този текст. Дръжката е с изчистен и минималистичен дизайн. Тя представлява една лента, която „плавно се извива, за да се закрепим към вратата“¹⁹ (Kliment Ivanov Architects) (ил. 19, 20). Поради това, че снимката е дневна, на нея не се вижда основната идея, с която проектът спечели конкурса. Идеята е, че тънката ивица по средата на дръжката фосфоресцира в тъмнината и така тя може да бъде намерена без необходимост от допълнително осветление.

Архитектите са едни от инициаторите за създаване на продукти за масова употреба още

Ил. 19. Климент Иванов Архитекти – Glow Stripe, Colombo Design, 2011 © Климент Иванов

Ил. 18. Климент Иванов Архитекти – Преместваема къща Human Shell, конкурсен проект
© Климент Иванов Архитекти

от зората на масовото производство. Пример за това са Валтер Гропиус и неговите колеги от Баухаус. Дръжките за врати, които те проектират и пускат в производство, „се доказват като особено популярен продукт“²⁰ (Buxton, 2011). Това не е случайно, защото творческият процес на измисляне

18. to be smooth and organic so when your hand closes around it, it feels familiar and natural, even if it is the first time you touch it.

19. bends smoothly to attach to the door.

20. proved a particularly popular product.

при сградите не е много по-различен от този при предметите. Разликата е, че при малките продукти процесът на създаване е по-кратък, което ги прави и по-привлекателни за изява за архитектите.

В показаните примери се забелязва влияние на архитектурата, която авторите създават, върху техните дизайнерски продукти. При някои случаи то е индиректно, чрез използване на подобни абстрактни форми и в сградите, и в дизайна. При някои то е чрез използване на един и същи стил, откъдето идва и приликата между двете. При трети е чрез заемане на елементи от сградите и претворяването им в дизайнерските продукти. А при други влиянието е съвсем директно и откровено, като се имитира формата на сградата във формата на продукта. Въпреки че последният подход се отклонява от общоприетите съвременни нагласи за творчество, „когато бъде приложена обосновано, обмислено и премерено, имитацията се явява пълноценен творчески подход“ (Иванов, 2016). Така при някои автори влиянието е несъзнателно, докато при други то е основният мотив, който движи дизайнерската идея. При всички тях обаче се вижда прякото взаимодействие между архитектурата и дизайна.

Дръжката за врата е един от обикновените предмети от нашето ежедневие, но дори такъв скромнен предмет може да демонстрира силното взаимодействие между архитектурата и дизайна. Неслучайно известният дизайнер и автор Отл Айхер също се спира именно на дръжката, за да изследва връзката между архитектурата и дизайна в своята книга *The World as Design: „Аз се изправям пред дръжката и се опитвам да разбера нейното значение, нейната семантика, както се казва днес.“*²¹ (Aicher, 2015, p. 119). Архитектите обичат да правят дизайн, и в частност дръжки за врати. Това се отнася както за младите и обикновени архитекти, така и за архитектите-звезди, независимо колко известни са те по времето, когато проектират дръжките си. Може би едно от най-добрите обяснения защо това е така е на основателят на *MAD Architects* Ма Янсонг: „Дръжката ви позволява да се свържете с формата и дизайна по начин, който не е възможен с една сграда.“²² (Boruslawski, 2016)

Според мен съществува и още една причина архитектите да създават дръжки за врати. Тези продукти са търсени и желани, независимо дали са създадени от известни архитекти или не. Хората искат да притежават „парче архитектурен дизайн у дома“²³ (Wingfield, 2003). Те усещат, може би в много случаи подсъзнателно, творческата идея и проектантската мисъл, вложени в един такъв продукт. Защото, нека признаем, има определена тръпка да отворите вратата на къщата си с дръжка на Заха Хадид!

* Международният конкурс за дизайн *Hands on Door Handles* е организиран през 2011 година в Милано, Италия, от интернет портала *Designboom* и фирмата-производител *Colombo Design*, Италия (*Hands on Door Handles 1*). В него участват 6 209 проекта от 103 страни. Премирани са три равностойни проекта и един допълнителен за „free style“. Четирите проекта предстои да бъдат пуснати в производство, като до момента това е направено за два от тях. Аз съм горд да съм авторът на единия от трите премирани проекта.

** Първоначална версия на това изследване е представена като научен доклад на Националната научна конференция „Иновативни подходи в дизайна, архитектурата и визуалните изкуства“, проведена в Нов български университет на 03.05.2016 г.

*** Всички преводи са на автора, освен ако не е указано друго.

21. I confront the handle and try to find its meaning, its semantics, as it is called today.

22. This handle allows you to connect with the form and design in a way you can't do with a building.

23. a slice of architectural design in the home.

Библиография:

1. Aicher, O. (2015). *The World as Design*. Wiley Ernst & Son.
2. Bürdek, B. E. (2005). *Design: History, Theory and Practice of Product Design*. Basel: Birkhäuser Architecture.
3. Popova, D. (Fall/Winter 2020). *An Architectural Reassessment of a 'Villa Rustica' Near Serdica. Tractus Aevorum*, 7(2), 143–162.
4. Иванов, К. (2016). *Имитацията като метод за намеса в съществуващи сгради*. От Изкуствоведски четения 2016: Автори – Течения – Взаимодействия (стр. 263–274). София: Институт за изследване на изкуствата – БАН.
5. Попова, Д. (януари-септември 2020 г.). *Политика и естетика в архитектурния образ на римската вила*. Паметници, реставрация, музеи (1–2), 63–70.

Електронни ресурси:

1. Azzarello, N. (23.04.2015 г.). *Door Handles by Zaha Hadid and Rem Koolhaas/OMA for Olivari*. Изтеглено на 06.2016 г. от Designboom: <http://www.designboom.com/design/door-handles-zaha-hadid-rem-koolhaas-oma-olivari-milan-design-week-04-23-2015/>
2. Boruslawski, P. (16.04.2016 г.). *MAD Architects references their Absolute towers in Marilyn door handles for Olivari*. Изтеглено на 06.2016 г. от Designboom: <http://www.designboom.com/design/olivari-mad-architects-marilyn-door-handles-04-18-2016/>
3. Buxton, P. (16.09.2011 г.). *Handles matter because they are the first part of the*. Изтеглено на 06.2016 г. от Building Design Online: <http://www.bdonline.co.uk/'handles-matter-because-they-are-the-first-part-of-the-building-you-touch'/5024646.article>
4. Chin, A. (03.02.2010 г.). *Daniel Libeskind 'Denver' Door Handle*. Изтеглено на 06.2016 г. от Dezeen: <http://www.designboom.com/design/daniel-libeskind-denver-door-handle/>
5. Drueding, M. (29.09.2010 г.). *Product Design Gives Architects Another Avenue for Their Skills*. Изтеглено на 06.2016 г. от Custom Home: http://www.customhomeonline.com/products/product-design-gives-architects-another-avenue-for-their-skills_o
6. Fuksas. (н.д.). Изтеглено на 06.2016 г. от Fuksas: <http://www.fuksas.it/en/Projects/CARMEN-Handle-for-MANITAL>
7. Hackethal, A. (01.06.2012 г.). *Colombo Design: Roboquattro by Alexander Hoffart in NYC*. Изтеглено на 06.2016 г. от Designboom: <http://www.designboom.com/design/colombo-design-roboquattro-by-alexander-hoffart-in-nyc/>
8. *Hands on Door Handles 1*. (н.д.). Изтеглено на 06.2016 г. от Designboom: <http://www.designboom.com/competition/hands-on-door-handles/>
9. *Hands on Door Handles 2*. (н.д.). Изтеглено на 06.2016 г. от Designboom: <http://www.designboom.com/design/hands-on-door-handles-competition-results/>

-
10. *Izé 1.* (н.д.). Изтеглено на 06.2016 г. от Izé: company profile: <http://www.ize.info/about-ize/company-profile.html>
 11. *Izé 2.* (н.д.). Изтеглено на 06.2016 г. от Izé: Antoni Gaudí: <http://www.ize.info/designers/antoni-gaudi.html>
 12. *Kliment Ivanov Architects.* (н.д.). Изтеглено на 03.2024 г. от Kliment Ivanov Architects: <https://www.klimentivanov.com/projects/product-design/glow-stripe/>
 13. *Oxford Dictionaries.* (н.д.). Изтеглено на 06.2016 г. от <http://www.oxforddictionaries.com>
 14. Wetzel, H. (2016). *Die Geschichte einer Türklinke.* Изтеглено на 06.2016 г. от Der Gropius-Drücker und andere Türklinken der Moderne: <http://www.gropius-druecker.de/html/geschichte.html>
 15. Wingfield, C. (18.01.2003 г.). *The designer door handles that took a turn for the better.* Изтеглено на 06.2016 г. от The Independent: <http://www.independent.co.uk/property/house-and-home/property/the-designer-door-handles-that-took-a-turn-for-the-better-124692.html>
 16. *Zaha Hadid Architects.* (н.д.). Изтеглено на 06.2016 г. от Zaha Hadid Architects: <http://www.zaha-hadid.com/design/series-zh-door-handles/>
 17. *Zaha Hadid Design.* (н.д.). Изтеглено на 06.2016 г. от Zaha Hadid Design: <http://zaha-hadid-design.com/ny-lithograph-chevron-north>

Илюстрации:

- Ил. 1. Валтер Гропиус – без име, SA Loevy, 1922 / WGL03, Izé © Izé
- Ил. 2. Walter Gropius – Gropius House, Линкълн, САЩ / Fagus Factory, Алфелд, Германия © oefftermalwasneues / hinkle
- Ил. 3. Richard Meier – RM Novantotto, Valli&Valli, 1994 © Richard Meier & Partners Architects
- Ил. 4. Richard Meier – Smith House, Darien, САЩ / Jubilee Church, Рим, Италия © Richard Meier & Partners Architects
- Ил. 5. Rem Koolhaas / OMA – Open, Olivari, 2015 © Olivari / OMA
- Ил. 6. Rem Koolhaas / OMA – CCTV Headquarters, Пекин, Китай / Maison à Bordeaux, Бордо, Франция © Ila Beka и Louise Lemoine
- Ил. 7. Zaha Hadid Architects – Duemilacinque, Valli&Valli. 2008 © Valli&Valli
- Ил. 8. Zaha Hadid Architects – Vitra Fire Station, Weil am Rhein, Германия / Puerta America Hotel, Мадрид, Испания © Hélène Binet / booked.com
- Ил. 9. Doriana & Massimiliano Fuksas – Carmen, Manital, 2010 © Fuksas
- Ил. 10. Doriana & Massimiliano Fuksas – Fiera Milano, Милано, Италия © Vittorio Celotto
- Ил. 11. Frank O. Gehry – FOG Duemilaquattro, Valli&Valli, 2007 © Valli&Valli
- Ил. 12. Frank O. Gehry – Guggenheim Museum Bilbao, Билбао, Испания © Mariordo

Ил. 13. Zaha Hadid Architects – Chevron, Olivari, 2015 © designboom

Ил. 14. Zaha Hadid Architects – 520 West 28th Street, Ню Йорк, САЩ © architecturaldigest.com

Ил. 15. Daniel Libeskind – Denver, Olivari, 2009 © Olivari

Ил. 16. Daniel Libeskind – Denver Art Museum, Денвър, САЩ © Bitter Bredt

Ил. 17. MAD Architects – Marilyn, Olivari, 2016 © Olivari

Ил. 18. MAD Architects – Absolute Towers, Mississauga, Канада © Domus / неизв.

Ил. 19. Климент Иванов Архитекти – Glow Stripe, Colombo Design, 2011 © Климент Иванов

Ил. 20. Климент Иванов Архитекти – Преместваема къща Human Shell, конкурсен проект © Климент Иванов Архитекти

Сборник 9/2024 с научни публикации на преподавателите от департаменти „Архитектура“ и „Изкуства и дизайн“ към Нов български университет има за цел да отрази научните и творчески изследвания на специалистите от университета, така че те да станат достояние на студенти, работещи дизайнери, архитекти и други университетски преподаватели.

Сборникът е сегментиран на пет раздела, отразяващи основните научни области, които се представляват от преподавателите. Научните изследвания застъпват повечето направления в развитието на архитектурата, дизайн, модата, уеб дизайна, графичната реклама и пластичните изкуства.

Първото издание на Сборника беше посрещнато с огромен интерес. То доказва правилния подход на съставителите в амбицията си да го превърнат в актуална трибуна за популяризирането на изследванията на специалисти от Нов български университет и други висши учебни заведения.

Всяко следващо издание разширява кръга на разглежданите теми, предизвиква все по-голям интерес и привлича нови автори.